

SLOVENSKO ČEBELARSTVO IN PETER PAVEL GLAVAR

Andrej Šalehar

zasl. prof. dr., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
andrej.salehar@bf.uni-lj.si

Anton Tomec

upokojeni tajnik Čebelarske zveze Slovenije
tone.tomec@gmail.com

POVZETEK

Peter Pavel Glavar je osnovno čebelarstvo pridobil od gorenjskih čebelarjev in veliko iz tujih čebelarskih knjig. Med pomembnejše poudarke njegovega čebelarskega nauka uvrščamo: prepovedano je morjenje čebel, uporablja nakladno čebelarjenje, rojenje uravnava z naravnimi in prisiljenimi roji, pozna praho matic s troti v zraku, poseben voz za prevažanje čebel, Glavarjev panj in čebelarski register. Ves čas (1744–1784) je čebelaril na Kranjskem (Komenda, Lanšprež) in je od leta 1768 najpomembnejši član za čebelarstvo Kranjske kmetijske družbe. V Arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi in Arhivu Republike Slovenije so ohranjeni njegovi rokopisi, povezani s čebelarstvom. Vsi so napisani na Lanšprežu in so v latinskem ali nemškem jeziku, knjiga Pogovor o čebelnih rojih pa v bohoričici. Napisal je prvi strokovni opis kranjskega čebelarstva (1768), prvo slovensko čebelarstvo knjigo (1776), pravila za čebelarstvo-vrtnarsko šolo na Lanšprežu (1781), kjer je ustanovil prvo čebelarstvo šolo na Kranjskem (1781) in je na njej poučeval v slovenskem jeziku. Bil je častni član čebelarske družbe v Zgornji Lužici (1772). Peter Pavel Glavar je osrednja osebnost Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva (1750–1820).

Ključne besede: Peter Pavel Glavar, čebelar, čebelarski nauk, rokopisi, Arhiv Glavarjevega beneficija, Arhiv Republike Slovenije, kranjsko čebelarstvo, prva slovenska čebelarska knjiga, pravila za čebelarstvo šola, čebelarstvo šola na Lanšprežu, učitelj, slovenski jezik.

SLOVENIAN BEEKEEPING AND PETER PAVEL GLAVAR

ABSTRACT

Peter Pavel Glavar learnt the basics of beekeeping through his contacts with Gorenjska (Upper Carniolan) beekeepers and by reading foreign beekeeping books. The most important highlights of his beekeeping doctrine include the prohibition of killing bees, the usage of box hive system, the regulation of swarming with natural and forced swarms, the mating of queen bees with drones in the air, a special cart for transporting bees, Glavar's hive, and beehive record keeping. He was engaged in his beekeeping activity in Carniola (Komenda, Lanšprež) from 1744 to 1784, and in 1768 he became the most important member of the Beekeeping section at the Carniolan Agricultural Society. His manuscripts about bees and beekeeping have been preserved in the Archives of Glavar's beneficiary house in Komenda and the Archives of the Republic of Slovenia. Glavar wrote the manuscripts while living on the Lanšprež estate. The manuscripts were written in Latin or German language, while his book *A Conversation about Bee Swarms* was written in bohoričica (the type of writing named after Adam Bohorič). He was the author of the first professional description of Carniolan beekeeping (1768), he wrote the first book on beekeeping in Slovene language (1776), and he also established the rules for the School of Beekeeping and Horticulture in Lanšprež (1781), which was the first beekeeping school in Carniola (1781). Glavar held a position of a teacher there, giving lessons in Slovene language. He was an honorary member of the Beekeeping Society in Upper Lusatia - Oberlausitz (1772). Peter Pavel Glavar was the central figure of the first golden age of Carniolan beekeeping from 1750 to 1820.

Keywords: Peter Pavel Glavar, beekeeper, beekeeping doctrine, manuscripts, Archives of Glavar's beneficiary house, Archives of the Republic of Slovenia, Carniolan beekeeping, the first book on beekeeping in Slovene language, rules for beekeeping school, beekeeping school at Lanšprež, teacher, Slovenian language.

PRVA ZLATA DOBA KRANJSKEGA ČEBELARSTVA (1750–1820) IN PETER PAVEL GLAVAR

Peter Pavel Glavar (Glavar) (1721–1784) je čebelaril v času Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva, 1750–1820, v Komendi od leta 1744 do prve polovice leta 1766 in na Lanšprežu od druge polovice leta 1766 do leta 1784. To je bil čas, ko je kranjsko čebelarstvo stopilo z velikimi koraki v svet in se neizbrisno zapisalo v svetovno čebelarstvo. Poleg kranjskih, gorenjskih čebelarjev so ob Glavarju aktivni tudi Giovanni Antonio Scopoli (1723–1788), Matej Furlan (1727–1780), Anton Janša (1734–1773), Janez Goličnik (1737–1807), Blaž Kumerdej (1738–1805), Martin Kuralt (1757–1845) in Anton Humel (mestni kirurg). Glavar je osnovno čebelarsko znanje pridobil od gorenjskih čebelarjev, veliko pa je črpal iz tujih čebelarskih knjig. Sam piše, da jih je prebral veliko, a so se porazgubile po selitvi na Lanšprež. Danes so v Glavarjevi knjižnici ohranjene tri dragocene nemške čebelarske knjige – dve izdani leta 1766 in ena leta 1769¹.

Poudarimo, da je Glavar čebelaril ves čas na Kranjskem in da je bil od leta 1768, ko je bil izvoljen za člana Kranjske kmetijske družbe, njen najpomembnejši član na področju čebelarstva. Njegova čebelarska pisna zapuščina je ohranjena v Arhivu Glavarjevega beneficija (AGB) in v Arhivu Republike Slovenije (SI AS). Ohranjeni rokopisi, povezani s čebelarstvom, vsi napisani na Lanšprežu, so v latinskem ali nemškem jeziku, knjiga Pogovor o čebelnih rojih pa v bohoričici. Vse to je sedaj, ko je bila izdana knjiga Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017), javno dostopno. V prispevku bo najprej prikazano nekaj poudarkov iz Glavarjevega čebelarskega nauka in v nadaljevanju kronološko predstavljeni njegovi najpomembnejši prispevki k slovenskemu in svetovnemu čebelarstvu.

¹ Eyrich, Johann Leonhard (1766). *Vernunft- und erfahrungsmäßiger Entwurff der vollkommensten Bienenpflege für alle Landes-Gegenden* Ussenheim, 63 strani.

- Formanoir de Palteau, Guillaume Louis, Schirach, Adam Gottlob, Schreber, Daniel Gottfried (1766). *Sächsischer Bienenvater, oder des Herrn Palteau von Metz neue Bauart hölzerner Bienenstöcke : nebst der Kunst, die Bienen zu warten, und einer Naturgeschichte dieser Insekten*. Leipzig in Zittau, 752 + 23 strani.

- Griesingers, Johann Jacob (1769). *Vollständiges Bienen-Magazin*. Ulm, 542 strani.

Peter Pavel Glavar (1721-1784)

slika v kapeli na Lanšprežu

Foto: Andrej Šalehar

GLAVARJEV ČEBELARSKI NAUK IN SPODBUJANJE ČEBELARSTVA

Glavar se je verjetno srečal z gorenjskimi čebelami in čebelarji že zelo zgodaj, še v času, ko je živel pri krušnih starših. Čebelariti pa je začel, ko se je kot novomašnik leta 1744 vrnil v Komendo. O njegovem čebelarjenju izvemo več, ko je živel na Lanšprežu (1766–1784). Tu je napisal vso svojo čebelarsko pisno zapuščino, iz katere bomo na kratko predstavili nekaj posebnosti njegovega čebelarskega nauka^{2,3}.

Glavar strogo prepoveduje morjenje čebel. Za čebelarjenje je najprej uporabljal takratni gorenjski panj, ki pa ga je že leta 1766 nadgradil s prikkladami in nakladami. Poznal je naravne in prisiljene roje ter načine, kako delati roje ob uravnavanju rojenja. Drugi po Scopoliju (1763) piše, da se mlada mati-ca spraši s troti v zraku. Ob tem razmišlja tudi o deviški rodnosti trotov. Čebele koristno vplivajo na oprashevanje rastlin. Glavar je med začetniki poslikanih panjskih končnic. Za prevoz čebel na pašo se mora uporabljati voz z legami, ki so na močnih jermenih ali peresih. Odsvetuje prevažanje čebel pozimi in tudi spomladi. Glavar je poslal Tomlju (Demšar (1967) svoj novi štirinadstropni nakladni panj (Glavarjev panj) ter navodila za čebelarjenje z njim.

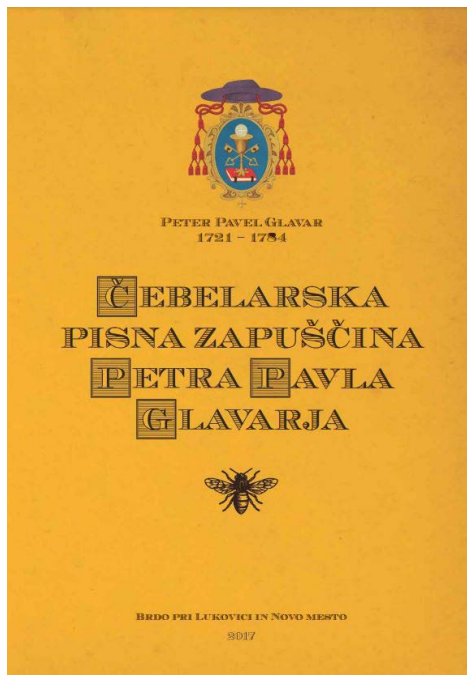
Pri učenju načina in veščin čebelarjenja opisuje: preglede, ocenjevanja, razvrščanje in označevanje panjev, spremljanje pregledov panjev, dogodkov in ukrepanja ter o vsem tem vodenje evidence in zapisnikov, vodenje čebelarskega registra. Naroča sistematično pregledovanje panjev in spremljanje stanja (trikrat letno), razvrščanje v pet razredov ter za vsak panj določanje ukrepov čebelarjenja. Opozarja tudi na zdravje čebel in tako v pismu Tomlju 28. 11. 1781⁴ naroča, da naj ne kupuje okuženih panjev, recimo pri Rožmanu v Lahovčah.

Na koncu Odgovora (48. odstavek) svetuje dvoru, da naj preskrbi za vsakega revnega kmeta vsaj tri panje čebel, in sicer brezplačno za tri leta. Umekova (2006) poroča, da je družba na pobudo Glavarja zaprosila komerčni konsenz, da bi se ji dalo v prihodnjih petih letih iz komercialnega fonda vsako leto 200 goldinarjev, da bi nabavila panje in jih razdelila med revne podložnike. Na predlog družbe so »... razdelili nagrade za čebelarstvo, in sicer za Dolenjsko 100 goldinarjev, Notranjsko 60 goldinarjev in Gorenjsko 30 goldinarjev. Gospostva pa so prek okrožnih uradov javljala, koliko panjev potrebujejo. Leta 1769 pa so nagrade potrdili še za naslednji dve leti. 28. avgusta 1769 so objavili nagrade za prihodnje leto. Do zadnjega oktobra so morali gosposke ali župniki javiti tiste podložnike, ki so se izkazali. Panje so razdeljevali tudi v letu 1772 in 1773, ko je P. P. Glavar za družbo kupoval čebele.«

² SI AS 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel, mapa 1, št. 2.

³ SI AS 1073, Lanšprež, Zbirka rokopisov, 1/23r.

⁴ AGB, fascikel 4, števil. 2, pismo števil. 69.

Naslovnica knjige Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017) Foto: Andrej Šalehar

PRVI STROKOVNI OPIS KRANJSKEGA ČEBELARSTVA – ODGOVOR (1768)

Dunajska dvorna pisarna je 28. januarja 1768 tudi na Kranjsko poslala Vorschläge zur Verbesserung der Bienenzucht in den Kaysl. Königl. Erbländern⁵ (Predlogi za izboljšanje čebelarstva v c.-kr. dednih deželah), ki naj bi ga proučilo deželno glavarstvo skupaj z družbo in s komerčnim konsenzom. Predloge je pripravila Spodnjeavstrijska gospodarska družba in jih posredovala vladarici Mariji Tereziji.

Vsebinsko dunajskega dokumenta je predstavil Mihelič (1934), povzetek: »Čebelarstvo je pomembna kmetijska panoga in škoda je, da je v dednih deželah popolnoma zanemarjeno. V nadaljevanju je svetovano, da so za čebelarjenje primerni praktično vsi kraji, da panji ne smejo biti obrnjeni proti poldnevu in da naj se izpodrežejo v mesecu marcu ter da so sovražniki čebel lastovice, zelena žolna in zlasti sršeni in drugo.«

Družba je zaprosila tudi Glavarja, duhovnika in lanšpreškega graščaka, naj o dokumentu presodi in napiše mnenje. Še isto leto (7. julija 1768) je nastal njegov znameniti Vorschlag Beantwortung zur Verbesserung der

⁵ SI AS 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel, mapa 1, št. 2a-2.

Bienenzucht in den Kaysl. Königl. Erbländern (Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c.-kr. dednih deželah), kratko »Odgovor«⁶. To je **prvi strokovni opis čebelarjenja na Kranjskem**.

Odgovor je prevedel in objavil Mihelič (1934, 1984), priredil in dopolnil pa Baraga (2017), ki navaja, da je na zadnji strani rokopisa zapisana pripomba »poslano 30. julija 1768«, kar omogoča sklepanje, da je družba Odgovor poslala na Dunaj. V Odgovoru, ki ga je Glavar napisal na osnovi svojih 24-letnih praktičnih čebelarskih izkušnjah ter prebiranju tujih čebelarskih knjig, je podrobno in strokovno popisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvirni predlogi: »... **izobraževanje čebelarjev, čebelarsko šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarske literature**.« (Mihelič 1976). Glavar že v Odgovoru obljublja, da bo kmetom ob nedeljah in praznikih ob prostih urah ustno razlagal čebelarski nauk. **Hkrati se je ponudil, da bi čebelarsko znanje zapisal v domačem jeziku.**

Še nekaj poudarkov iz Glavarjevega Odgovora, ki vključuje 49 odstavkov:

- Ne strinja se z mnenjem, da čebelarstvo zahteva zelo malo truda in časa. Nasprotno, prvega in drugega je treba za dobro urejeno čebelarstvo.
- Graščaki in posestniki naj v čebelarjenju dajejo podložnikom primeren zgled in naj imajo pri hiši po 50 in tudi do 100 panjev. Njihovi vrtnarji morajo imeti potrjeno kmetijske družbe, da imajo čebelarsko znanje.
- Svetuje panje iz mehkega lesa (najbolje lipov ali vrbov). Najbolj ceni svoje ležeče panje, ki so narejeni iz pol cole* debelih smrekovih desk in so 2 ½ čevlja** dolgi, 12 ½ cole široki in 7 ½ cole visoki⁷.
- Opisuje nakladno čebelarjenje, praho matic s troti v zraku, rojenje čebel (naravni in prisiljeni roji), da Gorenjci vozijo čebele na pašo ...

Konec septembra stehta svoje panje in zapiše podatke v čebelarski register. Tehtanje panjev opravi tudi spomladi in iz razlike v masah ugotovi, koliko je panj pozimi porabil in kateremu je treba pomagati s krmo.

- Najvišji dvor naj bi odprl milostne roke in preskrbel – bodisi iz lastne, bodisi komercialne blagajne – vsakemu siromašnemu kmetu vsaj tri panje čebel, in sicer pred ajdovim cvetjem.

Odgovor je bil v pomoč Scopoliju (1770) pri pisanju dela *Dissertatio de Apibus* (Razprava o čebelah), ki jo je izdal v Leipzigu. Na Dunaju so bili tudi tako seznanjeni s kranjsko čebelo in s kranjskim čebelarjenjem. Vir pa je bila tudi že leta 1763 izdana »*Entomologia Carniolica*« (Scopoli 1763), kjer je pod številko 811 opisana naša čebela (*apis mellifica*).

⁶ AS SI 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel, mapa 1, št. 2a-2.

⁷ *cola = 2,54 cm, **čevlj = 30,48 cm

GLAVAR ČASTNI ČLAN ČEBELARSKE DRUŽBE V ZGORNJI LUŽICI (1772)

Humel je o svojih opazovanjih prahe matice (1769) s pismom seznanil družbo (1771)⁸, ki je zaprosila za oceno ter presojo slavnega čebelarja Mateja Furlana in Glavarja⁹. Kakor piše Schirach, je družba s Humlovim zapisom seznanila čebelarstvo družbo v Zgornji Lužici, priložila oceni Glavarja in Furlana ter dodala, da so nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti. Čebelarstvo družba v Zgornji Lužici je o Humlovem opazovanju prahe matice v letu 1769 najprej poročala leta 1772 (Geschichte ... Bienengesellschaft) in v sestavku z naslovom **Naravoslovni prispevki** zapisala:

Povzetek:

»Čeprav ni več dvoma, da je plodnost mladih matic povezana s plemenjenjem s troti, se išče analogija z listnimi ušmi. Sedaj pa trdijo trije izkušeni avstrijski poznavalci čebel o njeni oploditvi s prašenjem z moškim semenom izven panja, nekaj dni po rojenju, kar je jasno videl gospod Anton Humel, mestni kirurg v Ljubljani, kar je najprej sporočil družbi. Temu je sledila družba, ki je poslala naši družbi skupaj z mnenji dveh gospodov, namreč gospoda Glavarja¹⁰ iz Lanšpreža in gospoda Mateja Furlana iz samostana v Mekinjah, ki to potrjujeta na osnovi svojih dolgoletnih izkušenj. To se dogodi večinoma od drugega do dvanajstega dne po nastanku roja v času prahe, ko matica izleti in se pusti oploditi ter se vrne z belim nitjem pokritim zadkom. Prosimo vse ljubitelje čebel, da so na to pozorni in da si vzamejo za to čas in potrpljenje za opazovanje.«

Celoten sestavek Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je objavila čebelarstvo družba v Zgornji Lužici (Humel 1773). Objava je bila v času, ko so še ugibali o načinu oploditve matice, za svetovno čebelarstvo strokovno javnost veliko presenečenje. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvirno slovensko odkritje.

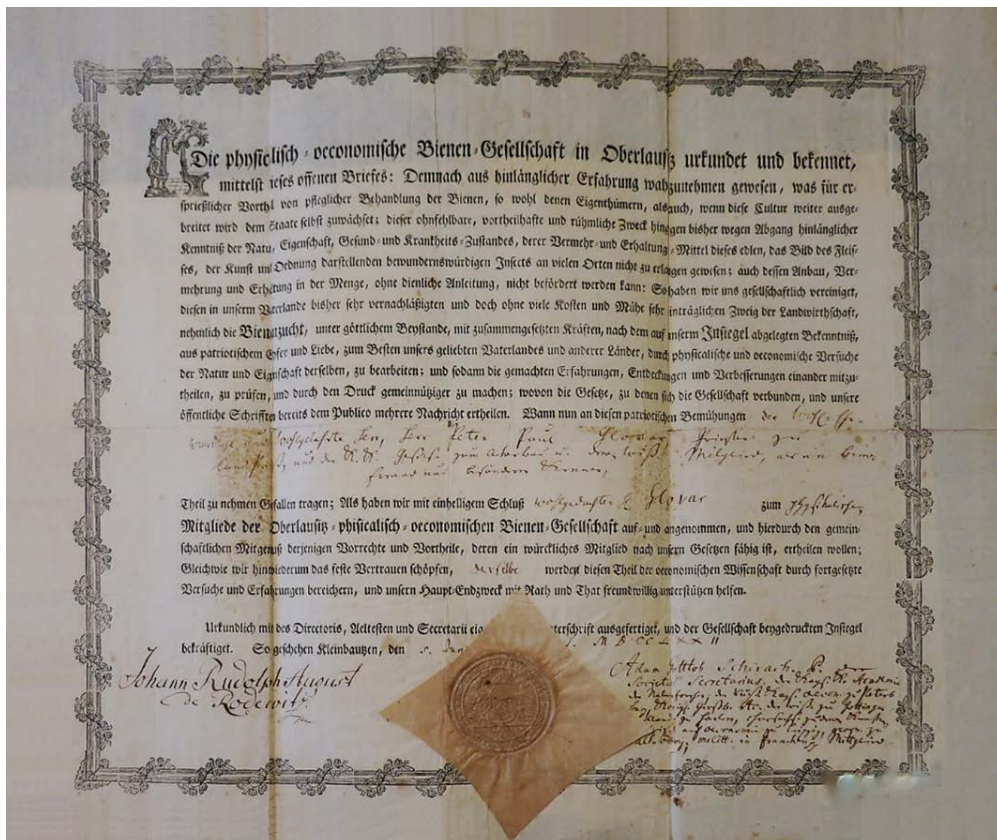
Imenovanje Glavarja za častnega člana naravoslovnega razreda čebelarstvo družbe v Zgornji Lužici je povezano s strokovno utemeljeno oceno, ki jo je na prošnjo družbe napisal Glavar o Humlovem zapisu o opazovanjih prahe matice s troti v zraku.

⁸ AS SI 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel, 25. 9. 1771, mapa 1, št. 2b-1.

⁹ AS SI 869 (osebni fond) Glavar Peter Pavel, 25. 11. 1771, mapa 1, št. 2b-2.

¹⁰ To je prva najdena omemba Glavarja kot čebelarja v tujem javnem mediju.

Listina čebelarске družbe v Zgornji Lužici za Glavarja z dne 5. 6. 1772.¹¹ Foto: Andrej Šalehar

ČEBELARSKI PATENT MARIJE TEREZIJE IN NAVODILO ZA UČITELJE ČEBELARSTVA (1775)

Marija Terezija je izdala čebelarški **patent Bienenzuchtverbreitung** (Razširjanje čebelarstva) 8. aprila 1775. Dosedanji slovenski prevodi so objavljeni leta 1873, 1899 in 2017. Patent ima 16 členov. Šalehar in Gregori (2009) sta povzela določila čebelarškega patenta Marije Terezije in posebej poudarila:

- ustanovitev čebelarških šol,
- čebelarstvo je prosto vseh davkov,
- čebelar sme prepeljati svoje čebele tudi na pašo,
- od panjev, ki se prevažajo na pašo, se ne plačuje mitnina,
- vsakemu je dovoljeno imeti poljubno število panjev,

¹¹ AGB, fascikel 1, štev. 26.

- čebelar sme v 24 urah svoj roj zasledovati tudi na tuji zemlji,
- tatvina čebel se mora kaznovati.

Patentu je dodan odlok **Instrukzion für Bienenmeister** (Navodilo za učitelje čebelarstva), ki ima 9 členov. V drugem členu je Janšev čebelarski nauk zakonsko predpisan kot učni program na javnih čebelarskih šolah in peti člen določa pogoje, ki jih mora izpolnjevati učitelj čebelarjenja.

PRVA SLOVENSKA ČEBELARSKA KNJIGA: POGOVOR O ČEBELNIH ROJIH – GLAVAR (1776)

V uvodu poudarimo, da je **najpomembnejše Glavarjevo delo na področju čebelarstva knjiga Pogovor o čebelnih rojih**¹², ki je hkrati med prvimi slovenskimi strokovnimi spisi.

O PISANJU, USODI IN NATISU KNJIGE

Glavar je napisal prvo slovensko čebelarsko knjigo. Že leta 1768 je na koncu Odgovora družbi ponudil, da za slovenske čebelarje napiše knjigo s poukom o čebelarstvu v domačem (deželnem, slovenskem) jeziku. V pismu družbi 25. 11. 1771 sporoča, da piše učno knjigo z naslovom **O praktičnem splošnem čebelarstvu**. Le malo je verjetno, da bi takrat že imel v rokah prvo nemško pisano Janševo knjigo Razprava o rojenju čebel iz leta 1771. Leta 1776 pa je to knjigo prevedel v slovenščino, dopolnil z dolgoletnimi praktičnimi čebelarskimi izkušnjami in znanjem ter naslovil Pogovor o čebelnih rojih.

Po mnenju Oražma (1999) je takrat imel tudi že drugo Janševo knjigo Popolni nauk o čebelarstvu. Leta 1779 je knjigo Pogovor o čebelnih rojih poslal družbi. Ta je ni natisnila, verjetno tudi zaradi tega, ker je bila napisana v slovenskem jeziku. Rihar (1993) dodaja, da je tudi v vsebini Pogovora iskati vzrok, zakaj družba v Ljubljani (1779) prejetega rokopisa ni dala natisniti.

O pisanju, oddaji in usodi knjige piše Glavar v 97. odstavku v drugem Odgovoru (1781) (Baraga 2017):

*»97. Moj čebelarski pouk v deželnem jeziku
Svojim podeželanom na ljubo sem pred tremi leti v deželnem jeziku tudi sam napisal nekoliko obširnejši čebelarski pouk in ga že pred daljšim časom izročil družbi v presojo, vendar ne slišim, ali je bilo sprejeto z odobravanjem. Čeprav sem ga večkrat zahteval nazaj, da bi ga bolje*

¹² SI AS 1073, Lanšprež, Zbirka rokopisov, 1/23r.

uredil in na nekaterih mestih popravil, ga na svojo upravičeno zahtevo vse do tega trenutka nisem dobil nazaj, niti nisem izvedel, kam je izginil ...»

Leta 1823 je o Glavarjevem pisanju knjige poročal Stratil¹³. O rokopisu Glavarjeve knjige je leta 1848 obširno pisal Rechfeld. Leta 1932 je grofica Hohenwartova Glavarjeve rokopise prodala Narodnemu muzeju. Na rokopis, ki so ga našli v letih 1950/51 med Glavarjevimi rokopisi po prenosu v tedanji osrednji državni arhiv Slovenije, je opozorila arhivarka dr. Marija Verbič. V reviji Slovenski čebelar je rokopis Pogovor o čebelnih rojih obširno in temeljito predstavil Stabej leta 1952 (v treh nadaljevanjih). Čebelarstva zveza Slovenije je leta 1976 v zborniku Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu izdala tudi Pogovor o čebelnih rojih in v letu 2017 knjigo Čebelarstva pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (Glavar, Peter Pavel et al. 2017). Vsebina Glavarjeve knjige je zelo bogata in vključuje praktično vsa tedanja znanja ter prakso čebelarjenja. V Pogovorih je 691 odstavkov, od katerih je le 233 izvirnih Janševih¹⁴.

VSESTRANSKI POMEN POGOVORA O ČEBELJIH ROJIH

Glavar je pisal knjigo za preprostega slovenskega čebelarja. Pogovor o čebelnih rojih ni le eno prvih slovenskih poljudno strokovnih besedil in čebelarski učbenik, ki po izčrpnosti, samostojnosti in pristnem slovenskem izrazju prekaša skoraj vse slovenske poljudno strokovna besedila iz 18. stoletja, ampak je veliko več. Z njim se začne slovensko strokovno in poljudno gospodarsko slovstvo. Dobili smo tedanje slovensko čebelarsko strokovno izrazje in stvarno podobo čebelarstva na Kranjskem. Glavar je prvi Slovenec, ki je s slovensko pisno besedo širil gospodarski nauk. Spodbujal je izdajanje slovenskega strokovnega gradiva in se zavzemal za uveljavljanje slovenskega jezika.

ALI JE GLAVAR ŠE ENKRAT PISAL POGOVOR O ČEBELNIH ROJIH?

To vprašanje je pogosto. Odgovore smo iskali v znanih podatkih:

- Glavar v pismu družbi (1771) poroča, da piše slovensko učno knjigo **O praktičnem splošnem čebelarstvu**. Ni pa podatkov o vsebini, obsegu ali o nadaljnji usodi rokopisa te knjige. Domnevamo le, da je Glavar iz

¹³ SI AS 869, (osebni fond) Glavar Peter Pavel.

¹⁴ Na naslovnici in v predgovoru Glavar piše tudi o Antonu Janši.

nje črpal gradivo, s katerim je dopolnjeval prevod Janševe knjige Razprava o čebelnih rojih.

- V številnih objavah, nekaterih že zelo zgodnjih – recimo Stratil (1823) in Rechfeld (1848)¹⁵ – poročajo, da je Glavar pred smrtjo (1784) beneficiatu Tomlju izročil rokopis knjige o čebelarstvu s hkratnim naročilom, da naj za blagor podeželanov poskrbi za njen natis. Ni znano, katera knjiga o čebelarstvu naj bi to bila. Rokopis knjige Pogovor o čebelnih rojih je Glavar 26. julija 1779 poslal na družbo v pregled, s predlogom za natis. Ker pa naj bi se rokopis »izgubil«, ga družba ni natisnila. Glavar ni imel kopije poslanega rokopisa. V pismu Tomlju 31. decembra 1781¹⁶ – cit. (Demšar 1967) – Glavar naroča »... Zahtevaj od blagajnika moje navodilo o čebelah, ki ga bom vnovič uporabil za izdelavo novega, namesto tistega, ki ga je izgubil Barbo ...«. Ni znano, kje je rokopis knjige, ki naj bi ga Glavar pred smrtjo izročil Tomlju.
- Zato verjetno lahko domnevamo, da **Glavar ni še enkrat pisal Pogovora o čebelnih rojih.**

PREDLOG ZA DVIG ČEBELARSTVA NA KRANJSKEM – DRUGI ODGOVOR (GLAVAR 1781)

POBUDA DUNAJSKEGA DVORA PO SPREJETJU ČEBELARSKEGA PATENTA LETA 1775

Dunajska dvorna pisarna je maja 1775 poslala Dvorni dekret z dne 14. aprila 1775, Čebelarski patent in odlok Navodilo za čebelarske mojstre, skupaj s šestimi izvodi Vollständige Lehre von der Bienenzucht (Popolni nauk o čebelarstvu – Janša, 1775) tudi na Kranjsko, kjer ga je prejela družba. Zaprčila je nekatere člane, med njimi tudi Glavarja, naj napišejo mnenje, ali bi bilo koristno uveljaviti ta Čebelarski patent tudi na Kranjskem. Glavar je zaradi

¹⁵ Rechfeld (1848, str. 37) sporoča:

Er schrieb auch zu gleicher Zeit, jedoch mit mehr Kritik, als Janſcha, ein treffliches, theoretisch-praktiſches Werk in krainiſcher Sprache *) über die Bienenpflege, welches er kurz vor ſeinem Tode ſeinem Zöglinge Tomelli mit dem Auftrage übergab, daſſelbe zum Wohle der Landbewohner in Druck legen zu laſſen. Allein Tomelli befolgte die Weiſung eben ſo wenig, wie manches Andere, waſ ihm von ſeinem Wohlthäter empfohlen worden war.

¹⁶ AGB, fascikel 4, šte. 2, pismo šte. 71.

bolezni in drugih zadržkov odgovoril obsežno, a pozno. Kakor piše Mihelič (1976), je družbi poslal »Poročilo kmetijski družbi v Ljubljani z dne 17. decembra 1781 o potrebnih ukrepih za povzdigo čebelarstva na Kranjskem, o ustanovitvi čebelarske šole in organizaciji vaških čebelarskih zadrug.« Poročilo obsega 55 listov in na koncu so Pravila za čebelarsko-vrtnarsko šolo na Lanšprežu (12 listov).

POROČILO: PREDLOG ZA DVIG ČEBELARSTVA NA KRANJSKEM – 1781¹⁷ (BARAGA 2017)

Poročilo so poimenovali drugi Glavarjev Odgovor in je razdeljeno v tri dele:

- prvi obravnava primernost dežele za čebelarstvo (60 odstavkov),
- drugi prikazuje, koliko lahko omenjeni patent in navodilo z dne 8. aprila 1775 ter predpisani ukrepi dvornega dekreta z dne 14. aprila 1775 ustrezajo tej deželi (53 odstavkov),
- tretji poroča o ovirah v čebelarstvu in kako jih preprečiti (37 odstavkov).

Prvi del: Primernost dežele za čebelarstvo

Glavar ugotavlja, da je Kranjska v celotni avstrijski monarhiji najbolj primerna za čebelarstvo. V deželi je zmerno podnebje in prevladuje sredina pri zmrzali in vročini. Posebej je ustrezno vreme za ajdo, ki je primerna za vsaka tla. Je rodovitna in za rast potrebuje kratek čas – enajst tednov. V času cvetenja ima poseben pomen za čebelarjenje. Ajdovo cvetje je bogato z medom in pri čebelah je ajdova paša priljubljena. Na Kranjskem so tudi druge čebelje paše, različne po okrožjih. Na Notranjskem je čebelarjenje šibkejše zaradi močnega severnega vetra, pivško območje pa ni primerno.

Drugi del: Raziskava o uvedbi ukrepov v deželo

Čebelarski patent (1775)

Glavar je ob mestu v patentu, ki govori o čebelarskih šolah, poudaril, da je pouk na čebelarskih šolah brezplačen in prost za vse ter da so odprte možnosti za njihovo ustanovitev v drugih deželah. O sedmem členu meni, da v čebelarstvu ni potrebna odprava desetine, ker naj bi jo kmetje imeli za najpravičnejšo, in predlaga splošno desetino od čebel. Strinja se (9. člen) s pravico, da sme lastnik čebel svoje panje odpeljati na pašo in da se priznava z krajcarja pašnega novčiča na panj. V 74. odstavku drugega Odgovora Glavar

¹⁷ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 1/24 r, 13. stol.–1941.

odločno trdi, da čebele s svojim letanjem in valjanjem po cvetju cvetni prah še poživijo in veliko prispevajo k oploditvi rastlin, posebno žita, tako da prej pripomorejo k oploditvi in bogati žetvi, kakor da bi ji »škodile.« Strinja se (11. člen) z zagotovitvijo, da čebelarstva ne bodo nikoli obdavčili s kakšno dajatvijo in ga bodo podpirali s popolno svoboščino. Tatvina čebel (16. člen) je kaznivo dejanje, ki se kaznuje v skladu s kazenskim pravom.

Odlok: Navodilo za učitelje čebelarstva (1775)

Nekaj pomembnejših poudarkov: Učitelj čebelarstva je dolžan (1. člen) imeti šolski pouk v primernem deželnem okrožju, ki mu ga je dodelil okrožni urad. Učitelj (2. člen) mora naročiti čebelnjak z ustreznimi panji in ob njem javno poučevati po preskušeni navodilih prvega čebelarskega učitelja Antona Janše. Kranjska je ponosna, da je njen rojak Janša na Dunaj prinesel čebelarstvo in jo tu poučeval ob splošnem odobravanju. Glavar pri tem dodaja: *»... bi pa svetoval tako učiteljem kakor učencem, da bi se poleg Janševoga dela seznanili z osnovnimi zakoni Johanna Riema, pruskega učitelja čebelarskega gospodarstva, ker vsebuje veliko koristnega.«* Pri tem omenja tudi rokopis svoje knjige o čebelarstvu, ki jo je napisal v deželnem jeziku, a se je po izročitvi družbi izgubil. Poučevanje učitelja je brezplačno, sam pa mora dobivati plačo (3. člen). Pri tem meni, da bi bila lahko duhovščina v veliko pomoč, ker je za duhovni stan čebelarstvo najprimernejše in najbolj nedolžno opravilo.

Ukrepi za čebelarstvo v mejni grofiji Moravski, izdani na Dunaju 14. aprila 1775

Zaukazana (točka 4) je bila takojšnja ustanovitev čebelarske šole in za učitelja imenovan Johann Spann z letno plačo 300 goldinarjev iz stanovske blagajne. Postopoma (točka 5) naj bi se šola začela vzdrževati sama. Glavar meni (točka 3), da bi se šola lahko vzdrževala sama le ob velikem številu panjev. Upoštevati je treba tudi različno donosnost čebelarjenja med leti. V 38 letih njegovega čebelarjenja je bilo zelo donosnih z medom 18 let. V najslabšem letu (1778) pa je od 196 panjev do pomladi preživel 47 panjev. Neprizadevne učitelje je treba zamenjati z drugimi.

Tretji del: Tukajšnje ovire za čebelarstvo

V uvodu je zapisano, da je število ovir na poti čebelarstva veliko in med njimi so: čebelje družine brez matice, premajhno ali preveliko rojenje, pobeg celih rojev, nepremišljeno spodrezovanje, napadi notranjih in zunanjih

sovražnikov, uničujoče bolezni, drugi škodljivi primeri (pomor čebel, preveliko število po vasi raztresenih čebelnjakov, pomanjkanje znanja o ravnanju s čebelami, gmotne stiske kmeta). V nadaljevanju opisuje posamezne ovire. Posebna in pomembna ovira je neznanje. Brez pouka, veščine in znanja človek v stroki ne pride daleč. Vsem pa lahko pomagajo javni in izkušeni učitelji, da odpravijo nevednost in neizkušenosť.

Zdravilna sredstva¹⁸

Kot najprimernejša zdravilna sredstva so zapisana: učinkovit zakon, izkušen učitelj, ustrezen čebelnjak in skupna reja. Uvesti je treba cvetočo rejo čebel. Z zakonom se mora prepovedati morjenje čebel. Glavar poudarja, da je pravi vzrok, da je čebelarstvo obtičalo na mestu, pomanjkanje javnih učiteljev. Oskrbovanje čebelnjakov je bilo doslej le v rokah preprostih ljudi, med katerimi je le malo večjih branja in pisanja, tako da ne morejo dobiti vpogleda v koristne knjige o čebelarstvu. Pomen vpeljave dobrih čebelarskih učiteljev je spoznala že vladarica Marija Terezija.

8. PRAVILA ZA ČEBELARSKO-VRTNARSKO ŠOLO NA LANŠPREŽU (GLAVAR 1781), (GLAVAR, PETER PAVEL ET AL. (2017))

Glavar je že leta 1768 v »Odgovoru« predlagal ustanovitev čebelarške šole. Na koncu drugega »Odgovora« (1781)¹⁹ je dodal štiri Pravila za čebelarško-vrtnarsko šolo.

A. PRAVILO: OSNUTEK UREDITVE DRŽAVNEGA UČITELJA ČEBELARSTVA (17 odstavkov)

Delo državnega učitelja čebelarstva na čebelarško-vrtnarski šoli na Lanšprežu je bil pripravljen prevzeti Glavar sam, in to brezplačno za dobo šestih let. S sredstvi, 300 gold., kolikor je bila takrat letna plača državnih učiteljev čebelarstva, je nameraval ustanoviti sklad za nabavo čebeljih panjev, da bi ustanovili čim več skupnih čebelnjakov. Glavarjev načrt je bil povsem stvaren, a žal prepozen, ker ga je prehitel dvorni dekret z dne 31. 10. 1781, s katerim so bili zaradi prevelikih stroškov ukinjeni vsi učitelji čebelarstva. Pouk bo brezplačen. Določilo, da bo **pouk v deželnem (slovenskem) jeziku**, je treba posebej poudariti, ker je izjemno določilo za Kranjsko konec 18. stoletja in

¹⁸ Ukrepe in veščine za odpravo ovir je Glavar imenoval zdravilna sredstva.

¹⁹ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 1/24 r, 13. stol.–1941.

velik prispevek k uveljavitvi slovenskega jezika. Glavar je šolanje namenil podložnikom, ki so bili večji le domačega slovenskega jezika. Pritrdil je, da je osnova za pouk Janšev čebelarški nauk, a hkrati določil, da naj se doda še vse stvari, ki jih Janša ne obravnava. Glavar je poznal določilo, da morajo učitelji čebelarstva opraviti šolanje na dunajski čebelarški šoli in uspešno tudi izpit za učitelja čebelarstva; temu se je hotel nekako izogniti. V svojih pravilih je dosledno uveljavljal določila čebelarškega patenta iz leta 1775, še posebej, da je čebelarstvo oproščeno vseh dajatev. Zanimiva je tudi zamisel o skupnih čebelnjakih, ki bi jih vodili in oskrbovali usposobljeni skrbniki, izšolani na čebelarško-vrtnarski šoli.

B. PRAVILO: OSNUTEK ZA VAJENCE (10 odstavkov)

Za vajence je Glavar predpisal, da so stari 15 do 20 let, uka željni, pošteni in sposobni fantje. Prednost je dal tistim, ki znajo brati in pisati v deželnem (slovenskem) jeziku. Če pa tega ne znajo, jih bodo to učili graščinski gospodarski uslužbenci, da bodo, ko bodo nastavljeni za skrbnike čebelnjakov, lahko vodili potrebno evidenco. Šolanje se je začelo v začetku marca in končalo konec oktobra. Vajenci, ki bodo usposobljeni, bodo končali šolanje in vsaj najboljši bodo za nagrado dobili en panj.

C. PRAVILO: NAČRT ZA SPLOŠNOKORISTNO ČEBELARSKO-VRTNARSKO ŠOLO POD GOSPOSTVOM LANŠPREŽ (18 odstavkov)

Pri čebelarško-vrtnarski šoli pod gospostvom Lanšprež je bil poudarek na skupnih čebelnjakih, ki bi imeli po 120 panjev. Glavnica, ki naj bi bila stalna, bi bilo plačilo za državnega učitelja v višini 300 goldinarjev in v šestih letih bi zbrali 1800 goldinarjev, kar bi omogočilo postavitev in ureditev šestih skupnih čebelnjakov. Tudi za kritje med letom nastalih dodatnih stroškov je bil Glavar pripravljen prispevati. Vsak skupni čebelnjak je imel dobro poučenega skrbnika, ki mu je pripadala primerna letna plača iz skupnega dobička. Skrbnik je beležil vse stroške in prihodke od medu in voska. Ob koncu leta so naredili letni obračun. Glavar je menil, naj imajo pri izplačilu prednost revnejši podložniki.

D. PRAVILO: POUK ZA SKRBNIKA (32 ODSTAVKOV)

Glavar je odločno trdil, da je za gojenje čebel potrebno znanje in usposobljenost, ter menil, da so za skrbnike primerni le iznajdljivi, marljivi, trezni, zvesti in dobro vzgojeni ljudje. Skrbnik je moral svojemu gospodu redno poročati in točno izvesti vse njegove ukaze. Prepovedano je bilo svojeglavo

in samovoljno ravnanje, ukrepanje. Za zagotovitev stalne prisotnosti je bila v bližini čebelnjaka postavljena uta, da bi skrbnika varovala pred soncem in dežjem. V pravilu je Glavar zasnoval učenje načina in veščin čebelarjenja. Preglede panjev je opravil trikrat na leto – spomladi, ob kresu in na vse svete – ter pri tem očistil panje in ocenil moč družine (pet razredov), zalego (pet razredov) ter hudo gnilobo čebelje zalege. Na osnovi teh ocen je panje razvrstil v šest razredov in za vsak razred določil postopke potrebnih čebelarskih opravil: krmljenje, ponovni pregledi, dodajanje matic, podklad, naklad in drugo. Zelo sistematičen, strokoven in pedagoško uspešen pristop. V Janševih knjigah tak ali podoben sistem ni opisan. Nekatera opisana čebelarska opravila so v rabi še danes. Ob cvetenju ajde je najpomembnejši čas nabiranja medu in skrbnik je moral paziti, da so imele čebele za delo dovolj prostora, tako, da je dodajal podstavke in nastavke. Jeseni je bilo treba opraviti tehtanje, pripraviti panje za zimo in poskrbeti za zalogo medu za pitanje. Vsakodnevna opravila so vključevala jutranji in popoldanski pregled ter obhod čebelnjaka večkrat na dan, preglede posameznih sumljivih panjev in opazovanje stanja čebel. Pozimi je skrbnik pazil, da v panje niso zašli škodljivci, kot so miši, rovke. Skrbnik naj bi ne imel svojih čebel, da ne bi prišlo do poneverb pri krmljenju, rojih in podobno. Pri jesenskem tehtanju pa je imel pravico dati svoje čebele v skupno rabo, kar se mu je celo svetovalo, da bi skrbneje varoval celoten čebelnjak.

Poudarimo: pravil za čebelarsko šolo po vsebini in v obliki, kot jih je napisal Glavar, po do zdaj znanih podatkih nismo zasledili ne v tujem ne v domačem čebelarskem slovstvu. Napisal je štiri pravila, ki jih je vsebinsko prilagodil udeležencem šole in gospodarskim razmeram na gospostvu Lanšprež. S poučevanjem čebelarstva je želel svojim podložnikom pomagati iz njihovega slabega gmotnega stanja in razširjati čebelarstvo kot pomembno gospodarsko panogo. Pri tem je poleg tedanjega splošno znanega načina in veščin čebelarjenja upošteval tudi zakonska določila Marije Terezije ter svoje dolgoletne izkušnje in postopke ravnanja s čebelami. Med določili posebej izstopajo:

- brezplačni **pouk v deželnem (slovenskem) jeziku**,
- organiziranje skupnih čebelnjakov,
- dopolnjen Janšev čebelarski nauk,
- prednost imajo vajenci, ki znajo brati in pisati,
- šolanje poteka od začetka marca do konca oktobra na posestvu Lanšprež,
- v skupno čebelarstvo lahko vstopi vsak lanšpreški podložnik,
- stalna prisotnost skrbnika skupnega čebelnjaka od marca do oktobra,

- sistematično pregledovanje panjev in spremljanje stanja,
- pregledi panjev, razvrstitev v pet razredov in določitev ukrepov čebelarjenja,
- vodenje čebelarskega registra,
- jesenska tehtanja in letni obračun.

Glavar je v pravila vključil svoje bogato teoretično znanje in dolgoletne praktične izkušnje s čebelarjenjem. Pravila niso bila uradno potrjena in odobrena. Predstavljajo pa enkraten in zelo pomemben dokument iz zgodovine svetovnega in še posebno slovenskega čebelarstva.

Kapela sv. Jožefa ob gradu na Lanšprežu leta 1954. Je centralna, s kupolo obokana stavba iz 18. stol. V tlorisu nepravilen osmerokotnik s stranskima kapelama, kvadratnim prezbiterijem, zvonikom in ostanki zakristije. V kapeli je domnevno grob Petra Pavla Glavarja. Foto: Ivan Komelj 1954, Ministrstvo za kulturo, INDOK center

Kapela, kakršno poznamo danes, je bila zgrajena v drugi četrtini 18. stoletja in je povezana s spremembo zavetnika med letoma 1719 in 1751. Verjetno je kapela dobila novega zavetnika po imenu njenega graditelja – Nikolaja Jožefa grofa Auersperga. Zgrajena je bila zelo verjetno po načrtih ljubljanskega arhitekta Candida Zullianija (1712–1769). Namenjena

je bila domačinom in je imela izrazit reprezentativen značaj. Glede na arheološke najdbe vemo, da je kapela služila tudi kot grobna oz. pogrebna kapela.

Nova kapela sv. Jožefa je bila precej večja od stare kapele sv. Martina. V tlorisu ima obliko enakokrakega križa. Imela je tri oltarje, prižnico in kor za pevce. Na zahodni strani kapele je visok zvonik. Na jugovzhodni strani je kapeli dodan enonadstropni prizidek. V pritličju je zakristija, v nadstropju pa je bil prehod v dvorec. Kapela je precej prekrila glavno fasado dvorca. (Sapač, 2009, str. 34–36)

V letih, ko je bil lastnik dvorca Glavar, je v kapeli dal postaviti pevski kor, izprazniti grobni jarek in položiti nov opečnat tlak v obeh stranskih kapelah in prav tako v zakristiji. (Mason, 1998, str. 65)

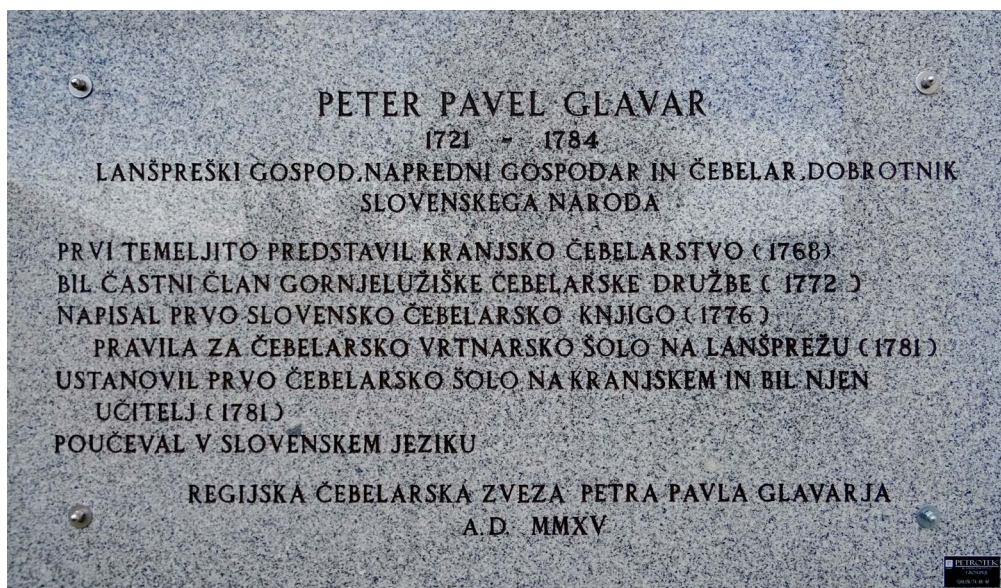
Sliki in besedilo so dodatek Ustanove Petra Pavla Glavarja.

Propadajoča kapela leta 1983. Foto: Jovo Grobovšek, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto

Obnovljena kapela na Lanšprežu je bila odprta ob 220. obletnici smrti Petra Pavla Glavarja, 22. maja 2004. Foto: Andrej Šalehar

Spominska plošča Petru Pavlu Glavarju na pročelju kapele na Lanšprežu (2015)

Foto: Andrej Šalehar

ČEBELARSKA ŠOLA NA LANŠPREŽU (GLAVAR 1781)

Glavar ni dobil uradnega dovoljenja za ustanovitev čebelarške šole. V pismu Tomlju z dne 28. novembra 1781 (povzeto po: Glonar 1938) beremo: *»... sedaj imam vsak večer z njimi pouk, ki ga zvesto poslušajo. Ko sem namreč videl napredek, sem obljubil onim, ki bi se najboljše učili, nove čebele ...«*

Čebelarška šola na Lanšprežu je bila prva na Kranjskem. Glavar je poučeval v deželnem (slovenskem) jeziku. Podrobnejših podatkov o čebelarski šoli na Lanšprežu ni na voljo.

PETER PAVEL GLAVAR IN ANTON JANŠA

Peter Pavel Glavar (1721–1784) in Anton Janša (1734–1773) sta se učila čebelarjenja pri gorenjskih čebelarjih. Pogosta so vprašanja, ali se je Janša učil čebelarjenja tudi pri Glavarju, ali sta skupaj čebelarila, kdo je pomembnejši in podobno. Na splošno lahko rečemo, da je na ta vprašanja težko odgovoriti z argumenti. Anton Janša je bil preprost kmečki mladenič, ki se je naučil nemško brati in pisati šele na Dunaju, v času, ko je obiskoval bakrorezno-risarsko šolo in preden je bil imenovan za dvornega učitelja čebelarstva (1770) (Šalehar 2019). Šele takrat je dobil možnost vpogleda v tuje čebelarsko slovtvo (v drugi knjigi omenja znamenita Antoina Ferchaulta de Réaumura in Franza Schiracha). Glavar pa je bil nezakonski otrok, ki je postal duhovnik, poznavalec tujih jezikov in dobrotnik revnih podložnikov. Sam je zapisal, da je prebral veliko tujih čebelarskih knjig (v rokopisih omenja Johana Riema, Jonasa de Gelieuja, Johanna Jacoba Griesingersa in druge). Dunaj je bil ob Glavarjevem Odgovoru (1768) podrobno seznanjen z naprednim čebelarjenjem na Kranjskem. Gregori (2010) je zapisal: *»Z odličnim poznavanjem čebel in naprednega čebelarjenja je torej Peter Pavel Glavar Antonu Janši tlakoval uspešno strokovno pot na Dunaju. Njegova zasluga je, da so za prvega učitelja na dunajskem dvoru – in pravzaprav na vsem svetu – izbrali neznanega kranjskega mladeniča. In ni jim bilo žal!«* S to trditvijo se je mogoče samo strinjati.

Razpravo bi lahko nadaljevali s primerjavo načina in veščin čebelarjenja, panjev in odkritij enega oz. drugega. Pri obeh bi lahko veliko našteali. Pogosto iščemo vzporednice med Glavarjem in Janšo. Stabej (1953) je v Slovenskem čebelarju modro zapisal: *»Janša in Glavar sta pač prva najočitnejša in najtrdnejša stebra slovenskega čebelarstva vse do danes in dopolnjujeta drug drugega.«* Podobno meni Zdešar (2009): *»Glavarjev in Janšev čebelarski nauk sta*

pravzaprav enaka, ker sta zelo podobna in si ne nasprotujeta, temveč se celo dopolnjujeta.»

Raziskave, objavljene med drugim v knjigah: Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (2017), Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva (2019) in Prva zlata doba kranjskega čebelarstva 1750–1820 (2020), postavljajo v **ospredje Glavarja**.

PETER PAVEL GLAVAR – UČENI ČEBELAR

Glavar je ključna osebnost Prve zlate dobe kranjskega čebelarstva (1750–1820). Njegov čebelarški nauk, spodbujanje kranjskega čebelarstva, materialna pomoč za nabavo panjev in bogata čebelarska pisna zapuščina to potrjujejo. Skrb za revne podložnike, še posebej s poučevanjem čebelarstva v slovenskem jeziku, prva slovenska čebelarska knjiga, pravila za čebelarsko-vrtnarsko šolo in čebelarska šola na Lanšprežu so prispevek, s katerim se je Glavar zapisal v zgodovino slovenskega in svetovnega čebelarstva.

Maketa Glavarjevega 4-nadstropnega panja, kader iz dokumentarno-igranega filma *Naš Glavar* (režija Luka Karničnik, scenarij Štefan Petkovšek, čebelar Anton Koželj)

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije: SI AS 86g (osebni fond Glavar Peter Pavel) in SI AS 1073 1/23 in 1/24 (Zbirka rokopisov).
- Baraga, France (1998). Arhiv Glavarjevega beneficija. *Acta ecclesiastica Sloveniae*, št. 20, str. 97–194.
- Baraga, France (2017). Glavarjevo poročilo c.-kr. Kmetijski družbi v Ljubljani o možnostih pospeševanja čebelarstva na Kranjskem. Str. 294–332. V: **Glavar, Peter Pavel**, et al. (2017). **Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo Mesto, 352 str.**
- Bienenzuchtsverbreitung in Instrukzion für Bienenmeister, 8. April 1775. V: *Sammlung Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740. bis 1780*. Dunaj 1786–1787, zvezek VII, št. 1680, str. 204–210.
- Demšar, Viktorijan (1967). *Še o velikem čebelarju 18. stoletja – Petru Pavlu Glavarju*. Slovenski čebelar, št. 3, str. 88–92.
- Glavar, Peter Pavel (1768). *Vorschlag Beantwortung zur Verbesserung der Bienenzucht in den Kaysl. Königl. Erbländern – 7. 7. 1768. Rokopis z dne 7. 7. 1768: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 86g (osebni fond) Glavar, Peter Pavel, mapa 1, št. 2a-2, 26 str.*
- Glavar, Peter Pavel (1771). ... *Kais. Königl. Agriculturs Societat. Rokopis z dne 25. 11. 1771: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 86g (osebni fond) Glavar, Peter Pavel, mapa 1, št. 2b-2, 8 str.*
- Glavar, Peter Pavel (1776). *Pogovor o zhebelnih rojih. Rokopis: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 1/23r, 105 str.*
- Glavar, Peter Pavel (1781). *Hochlöbliche Kais. Königliche Ackerbauss und Künste Gesellschaft* (Predlog za dvig čebelarstva). V dodatku so Pravila za čebelarsko-vrtnarsko šolo na Lanšprežu. **Rokopis z dne 17. 12. 1781: Arhiv Republike Slovenije. Zbirka rokopisov – SI AS 1073, 1/24 r, 13. stol.–1941, 55 str.**
- Glavar, Peter Pavel**, et al. (2017). **Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo Mesto, 352 str.**
- Glonar, Joža (1938). *Peter Pavel Glavar. Slovenski čebelar* št. 7, str. 105–109, št. 8, str. 121–123, št. 9, str. 139–140, št. 10, str. 152–154, št. 11, str. 169–171 in št. 12, str. 185–186.
- Gregori, Janez (2010). *Peter Pavel Glavar in njegovo mesto v slovenskem čebelarstvu. Slovenski čebelar*, št. 2, str. 55–56.
- Hofdekret von 31. Weinmonat 1781 (1885). *Handbuch aller ... Verordnungen und Gesetze*. Erster Band. Wien, str. 505.
- Humel (1771). *Praktische Eröffnung dass der Weisei wirklich von den Tränen ausser den Bienenstock befruchtet wird. Rokopis z dne 25. 9. 1771: Arhiv Republike Slovenije, AS SI 86g (osebni fond) Glavar Peter Pavel, mapa 1, št. 2b-1, str. 4.*
- Humel, Anton (1773). *Physische Erfahrung, dass der Weysel wirklich von den Drohnen ausser den Bienenstock befruchtet werde*. Str. 64–71. V: *Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz: die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend, nebst andern dahin einschlagenden natürlichen Dingen*. Erster Band. Berlin in Leipzig, 451 str.
- Listina čebelarske družbe v Zgornji Lužici za Glavarja z dne 5. 6. 1772. AGB, fascikel 1, štev. 26.*
- Mason, Phil in sodelavci (1998) Kapela Petra Pavla Glavarja na Lanšprežu. *Varstvo spomenikov* – poročila, Ljubljana, št. 37, str. 64–65,
- Mihelič, Stane (1934). *Anton Janša. Slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba*. Ljubljana, 163 str.
- Mihelič, Stane (1948). Kako so opazovali praho matice leta 1769. *Slovenski čebelar*, Ljubljana, št. 1–2, str. 22–26.

- Mihelič, Stane (1984). Ob dveh znamenitih obletnicah. P. P. Glavar – »Odgovor« na predlog za izboljšanje čebelarstva, o čebelarjenju na Kranjskem sredi 18. stoletja. *Slovenski čebelar*, št. 7/8, str. 257–262, št. 9, str. 289–292 in št. 10, str. 321–323.
- Mihelič, Stane (1976). Peter Pavel Glavar, čebelar, čebelarški pisec, učitelj in organizator. Str. 20–65. V: Martin Mencej (ur.). *Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu*. Ljubljana, 335 str.
- Mihelič, Stane, Baraga, France (2017). Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v cesarsko-kraljevih dednih deželah. Str. 252–267. V: Glavar, Peter Pavel, et al. (2017). **Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja. Brdo pri Lukovici in Novo Mesto, 352 str.**
- Oražem, France (1999). Peter P. Glavar – čebelar. Str. 177–186. V: Škulj, Edo (ur.). *Glavarjev simpozij v Rimu*. Celje, 400 str.
- Physische folgende Zugänge erhalten*. VI. (1772)7, str. 5–6. Geschichte der Churfürstl. Sächs. Bienengesellschaft in Oberlausitz betreffende Sachen.
- Rechfeld, Philipp Jacob (1848). Peter Glavar. Eine biographische Scizze. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, zweites Quartal, str. 29–42.
- Rihar, Jože (1993). Delež Janeza Goličnika in drugih prevajalcev del Antona Janše ter njihovo mesto v razvoju čebelarstva in tiska. *Sodobno kmetijstvo*, št. 9, str. 380–395.
- Sapač, Igor (2009). Domovanje Petra Pavla Glavarja na Lanšprežu skozi čas. str. 27–51. V: Borko, Marko (ur.). *Peter Pavel Glavar. Zbornik prispevkov iz simpozija Grm, Novo mesto*, 142 str.
- Schirach, Franz (1773). *Sendschreiben an den Herrn Carl Chais, Prediger der französischen Gemeinde im Haag*. III. Die Begattung der Königin mit Drohnen im Stock. Gemeinnützige Arbeiten ..., Berlin in Leipzig, str. 52–54.
- Scopoli, Giovanni Antonio (1763). *Entomologia Carniolica: exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates, methodo Linnaeana ...* Vindobonae, 420 str.
- Scopoli, Giovanni Antonio (1770). *Dissertatio de Apibus*, str. 7–47. V: *Annus IV. historico-naturalis*. Lipsiae, 150 str.
- Stabej, Jože (1952). Pogovor od zhebelnih rojou. *Slovenski čebelar*, št. 7, str. 130–135, št. 9, str. 177–180 in št. 10, str. 202–204.
- Stratil, Josip Henrik (1823). *Peter Paul Glavar ..., eine scizirte Biographie*. **Rokopis z dne 3. 1. 1823: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 86g, (osebni fond) Glavar Pater Pavel, 118 strani.**
- Šalehar, Andrej (2019). Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva. Ljubljana, 173 str.**
- Šalehar, Andrej (2020). Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750–1820: dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine. Ljubljana, 231 str.**
- Šalehar, Andrej, Gregori, Janez (2009). *Nujno potrebujemo čebelarški zakon. Slovenski čebelar*, št. 2, str. 45–46.
- Umek, Ema (2006). *Kranjska kmetijska družba 1767–1787. Arhivi*, št. 1, str. 1–34.
- Vorschläge zur Verbesserung der Bienezucht in den Kaysl. Königl. Erbländern*. **Rokopis z dne 28. 1. 1768: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 86g (osebni fond) Glavar Peter Pavel, mapa 1, št. 2a–2, 16 str.**
- Zdešar, Pavel (2009). Peter Pavel Glavar – prvi klasik čebelarstva pri nas. Kako pomembna je njegova čebelarška zapuščina za tretje tisočletje?, str. 74–84. V: Borko, Marko (ur.). *Peter Pavel Glavar. Zbornik prispevkov iz simpozija Grm, Novo mesto*, 142 str.